

מנחות דף עו

עניין: המקור דהתורה חסה על ממונן של ישראל

רש"י ר"ה כז.

התורה חסה. לכתוב (ויקרא יד) וזוה הכהן ופנו את הצית שלא יטמאו כלי חרס שצמחו שאין להם טהרה צמקוה^(ט): למיעבד עובדא.

טורי אבן ר"ה כז.

והא דהתורה חסה, פירש"י דכתיב (ויקרא יד לו) וצוה הכהן ופינו את הבית, שלא יטמא כלי חרס שבתוכו שאין להם טהרה במקוה [ע"כ]. ואני תמה הא בפ"ז דמנחות (דף עו ע"ב) אמרין התורה חסה היכי רמיזא, והשקית את העדה ואת בעירם (במדבר כ' ח')¹⁶⁵.

[וי"ל] (ו)הא דלא נפיק לה הגמ' מוצוה הכהן, משום דתנן בפרק י"ב דנגעים (מ"ה) וצוה הכהן ופינו, אפילו חבילי עצים ואפילו חבילי קנים דברי רבי יהודה, רבי שמעון אומר עסוק הוא לפניי [ע"כ], פירוש וכי כיוון הכתוב לפנות את הבית שאתה מזקיקו לפנות אפילו דברים שאינן מקבלין טומאה, אלא ודאי היינו טעמא דפינוי כדמסיק במתניתין אמר רבי מאיר וכי מה מטמא לו, ואם תאמר כלי עציו וכו' מטבילין והן שהורין וכו', ועל מה חסה התורה על כלי חרס וכו', וא"כ חסה התורה על ממונן הבזוי, ק"ו על החביב [ע"כ]. הרי [ל]ר' יהודה דמצריך לפנות אפילו דבר שאין מקבל טומאה, ע"כ פיננו זה אינו משום חסה אלא גזירת הכתוב הוא¹⁶⁶, ואין ללמוד מכאן¹⁶⁷ דהתורה חסה, והא דחסה נפיק לה מוהשקית¹⁶⁸, ולפי"ז רש"י אדרבי שמעון¹⁶⁹ ורבי מאיר נקיט דטעמא דפינוי משום חסה הוא, ודוקא דבר המקבל טומאה ומשום כלי חרס שאין להם טהרה במקוה.

נודע ביהודה יו"ד תנינא ס"י קס

הנה הרבה זממנו בקושיות עלומות, ואמנם אע"כ לא אמנע מלהשיב לפי קט שכלי. ותחלה תמה על רש"י, וזה לשונו זממנו בסימן א'. כבר שאלתי בענין זה את גסי הגאון בעל זכרון יוסף ז"ל, ברש"י במסכת ראש השנה דף כ"ז [ע"א], וציומא דף ל"ט [ע"א] ד"ה התורה חסה כו', שנאמר [ויקרא י"ד ל"ו] וזוה הכהן ופנו כו', ורש"י בחולין דף מ"ט [ע"ב] ד"ה התורה חסה, הביא דברים הללו בשם תורת כהנים. ויש מקום עיון שלא הביא גמרא ערוכה מנחות דף ע"ו [ע"ב], היכא רמיזא, דכתיב [במדבר כ' ח'] והשקית את העדה ואת בעירם. וגם הקשה מעלתו בהיפך, דדבר זה שהביא רש"י בתורת כהנים שנוי בצמקוה [ה'] צמ"צ דנגעים¹⁶⁵, וא"כ קשה על הגמרא דמנחות, למה לא הביא רביה מקרא דזוה הכהן ופנו.

ואמנם לדעתי הכל נכון, דודאי רביה זו דוהשקית אליס טפי, דמה דכתיב וזוה הכהן ופנו כו', שם אין זה חידוש דין, דלמה לא יחוס ומה הפסד יש בזה, אבל צמ"צ שילאו מן הסלע, היה דבר יוצא מן הטבע, ולמעט צמ"צ עדיף, ודי שעשה נס שילאו מים לצורך העדה, שהוא להציל נפשות ישראל שלא ימותו בצמא, והקב"ה הרבה לעשות עוד נס שילאו גם לצורך בעירם, בזה נראה איך חס על ממונן ישראל, לעשות אפילו נס יוצא מן הטבע להציל ממונן שלהם. ואמנם מן השקית יש רביה שחס הקב"ה על ממונן של כלל ישראל, שם היה צמ"צ של כל ישראל, ולכן אמר והשקית כו' ואת בעירם. ואח"כ רביה זו כהוגן שם [במנחות] שדמדרז מלחם הפנים שהיה ג"כ צא מכלל ישראל, אבל אין מזה רביה שהקב"ה חס על ממונן של יחיד, ולכן בחולין ובר"ה לא הביא רש"י רביה זו, והביא דרשת תורת כהנים וזוה הכהן, דמדבר ג"כ משל ממונן יחיד. וציומא אף דמדבר מן הקלפי, אם היה רש"י מביא מן השקית כו', היה קשה מינה דשל קודש, כלי שרת שצא מן הציבור שייך התורה חסה, אבל עכשיו שהם של חול, ויכול הכהן גדול לעשותם משלו ואינו צריך אפילו למסרם לציבור, נעדיניהו משלו משל זהב, כדרך שעשה בן גמלא הגורלות של זהב, היה לו לעשות גם הקלפי, ולכן הוצרך רש"י להביא מוזה הכהן, שגם בשל יחיד שייך חס על ממונן.

דברי אוהבו הד"ש.

שו"ת חתם סופר ח"ז ס"י יח

והנה ראיתי אלקים עולים מתנבאים בסגנון אחד ומיוחד בענין התורה חסה על ממונן של ישראל. הנה לא על רש"י ז"ל התלונה כי הביא מקרא דמוקדם, ומה גם שהוא במשנה דמס' נגעים משנה ה' פ"ב, אבל התימא על הש"ס דמנחות [ע"ו ע"ב] שהרבה לשאול היכא רמיזה ולא ידע המשנה הנ"ל והשיב מקרא והשקית את העדה ואת בעירם (במדבר כ' ח') ולא ממוקדם:

מיהו כד מעיינינן שפיר לא קשה מידי, דר' שמעון הוא דדריש טעמא דקרא¹⁶⁶, ולדידי' כיון שציותה התורה [ויקרא י"ד ל"ו] ופינו את הבית, על כרחך טעמא משום [התורה] חסה על ממונן של ישראל, ונילף מיניה בכל דוכתא בין להקל בין להחמיר, מה שאין כן לדידן, אף שאנן קיי"ל אין צריך לפנות כי אם כלי חרס, מ"מ לא דרשינן טעמא דקרא אף דאמת הכי הוא, מכל מקום ליכא למילף מיניה כי אם להחמיר, שבכל מקום צריכים אנו לחוס לממונן של ישראל, מה שאין כן הכי הוה לקולא דעל ידי זה אייתרא קרא למידרש דאין קצבה לנפה, וקחת חטיף נמי ידעינן [מ]דחסה התורה על ממונן של ישראל לזה לא דרשינן ולא קשיא הילכתא אהילכתא, ומיושב נמי רש"י בחומש גבי פרשת נגעים הביא דברי משנה דנגעים הנ"ל, ולא סיים מכאן שהתורה חסה על ממונן של ישראל, ובפרשת חקת גבי והשקית כתב מכאן שהתורה חסה על ממונן של ישראל, והיינו כנ"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, וליכא למילף כי אם מוהשקית וגו' דזה לא הוה מצוה כי אם יתור הקרא¹⁶⁷: